

POSTUPAK ZA RAZVOD BRAKA U SR BOSNI I HERCEGOVINI

I

1. Od trenutka kad su ustavnoamandmanske promene iz 1971. g.¹⁾ stavile porodično zakonodavstvo u isključivu nadležnost socijalističkih republika i pokrajina,²⁾ u njima je započeo samostalan razvoj bračnog prava. U tom periodu, poseban parnični postupak u porodičnim i bračnim stvarima bio je uređen Zakonom o parničnom postupku iz 1956. g. Kad je, posle najnovije ustavne reforme iz 1974. g., zakonodavna nadležnost u oblasti procesnog prava podeljena između federacije i republika i pokrajina, ove su bile ovlašćene da same uređuju posebne postupke u bračnim i porodičnim stvarima.³⁾ Zbog toga i novi Zakon o parničnom postupku iz 1976. g. ne sadrži više propise o postupku za razvod braka, a u prelaznim i završnim odredbama predviđeno je da će propisi starog Zakona o parničnom postupku za rešavanje ovih sporova važiti do dana određenog republičkim odn. pokrajinskim zakonom — sve dok one svojim zakonima ne urede funkcionalno procesno pravo iz ove oblasti (čl. 509. ZPP). Tako su odredbe starog ZPP (čl. 389—411) primenjivale na teritoriji SRBiH sve dok ona nije iskoristila svoja ustavna ovlašćenja i donela svoje propise — sve dok nije u celosti propisala poseban parnični postupak za rešavanje bračnih sporova.

2. Porodičnim zakonom SRBiH,⁴⁾ koji je na osnovu ovlašćenja iz čl. 304. t. 18. i 19. i čl. 326. t. 2. Ustava SRBiH donela 29. maja 1979. g. Skupština BiH, uređen je i poseban postupak za razvod braka u okviru posebnog postupka u bračnim parnicama. Zakonodavac je u istom zakonskom tekstu, u jednom zakonu, uređio ne samo brak, odnose roditelja i dece, starateljstvo i usvojenje, nego je uređio i posebne postupke u bračnim i porodičnim stvarima. Zakonodavac se odlučio za metod potpune kodifikacije porodičnog prava jer ga je na to uputila specifičnost porodičnopравnih odnosa koja je nalagala izgradnju celovitog sistema porodičnog prava u jednom zakonu. To su nalagali i razlozi eko-

1) Amandman XXX od 30. 6. 1971. god.

2) Nova zakonodavna nadležnost republika i pokrajina u pogledu porodičnopравnih odnosa izazvala je iznenađenje kod teoretičara porodičnog prava u vreme kad se užurbano privodio kraju dugogodišnji rad na kodifikaciji porodičnog prava, tako da je rad na donošenju saveznog kodeksa morao da bude prekinut. O tome: Reforma porodičnog zakonodavstva, Rad, Beograd, 1969.

3) U to vreme javila su se mišljenja da republike i pokrajine nemaju nikakve praktične potrebe za različitim uređivanjem sudskih postupaka. Videti: Vasiljević, T. — Organizacija sudova i sudska nadležnost u ustavnim amandmanima i postupku pripreme Ustava Zbornik, Novi Sad, 1973, str. 97.

4) Sl. list 21/79 od 9. jula 1979. g. u daljem tekstu: PZ.

nomičnosti i celishodnosti jer se tako izbegava ponavljanje određene materije i olakšava primena pravnih normi u praksi. Pored toga, zakonodavac se odlučio da u porodični kodeks unese i pravila postupka u porodičnim stvarima i da ih normira u zakonu iz čijeg se naslova ne vidi da sadrži i pravila posebne parnične procedure u porodičnim stvarima. Tako su, iz razloga ekonomičnosti i celishodnosti, u istom zakonskom tekstu regulisani odnosi koji pripadaju različitim granama prava.

3. Povodom jedinstvenog pravnog normiranja bračnog i bračnog procesnog prava u istom zakonskom tekstu, javila su se u našoj literaturi dva shvatanja.

Po jednom shvatanju,⁵⁾ ovakva nova zakonodavna rešenja predstavljaju doslednu realizaciju dijalektičkog principa o jedinstvu sadržine i forme, jer su zajedničkim regulisanjem bračnog prava i procedure u bračnim parnicama u jednom zakonskom tekstu, sadržina i forma postale neodvojive. Kao argument u prilog zajedničkog regulisanja obe materije u jednom zakonskom tekstu, ističe se da ova ideja nije nova u legislatici, a kao primer navodi se francusko pravo (CC).

Po drugom shvatanju, uređivanje materijalnog i procesnog prava istim zakonskim tekstom predstavlja svojevrsan anahronizam, korak nazad, vraćanje na staro koje danas nema opravdanja kao svojevremeno, u vreme donošenja Osnovnog zakona o braku kad je to bila nužnost diktirana društvenom realnošću.⁶⁾

Tačno je da sadržina (brak, bračno pravo) uslovljava formu (poseban parnični postupak za bračne parnice), ali je isto tako tačno da se radi o pravnim normama koje pripadaju različitim granama prava, koje imaju posebne karakteristike i samostalnu egzistenciju u okviru jedinstvenog pravnog sistema. Bez obzira što pravila postupka nemaju samostalnu egzistenciju, što imaju instrumentalni karakter, institucije procesnog prava su nezavisne od institucija porodičnog prava čijoj zaštiti služe. Utoliko je i prigovor pristalica drugog shvatanja opravdan.

Poznato je da ustavne odredbe samo daju okvir zakonodavnoj delatnosti. One ne preciziraju sadržinu pojedinih zakona niti određuju koje odnose i koje institute treba normirati na odgovarajući način konkretnim zakonom. To je stvar zakonodavne tehnike. Da li će zakonodavac urediti jednu materiju s jednim ili s više zakona i kojim zakonima ili će više raznorodnih materija urediti istim zakonom, stvar je trenutnih okolnosti i potreba koje zakonodavac ima u vidu.⁷⁾

Iz ustavnog ovlašćenja o propisivanju procedure i za one oblasti u kojima društvene odnose uređuju republike odn. pokrajine svojim zakonima ne može da se izvede zaključak da to treba učiniti istim zakonom, bez obzira na tesnu vezu između materijalnog i procesnog prava. Republike i pokrajine su mogle da postupak urede i posebnim zakoni-

⁵⁾ Čizmović, M. — Postupak u bračnim sporovima, Titograd, 1977, (polikopirano — neobjavljeno).

⁶⁾ Mitić, M. — Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Slovenije, Zbornik, Niš, 1977, str. 112.

⁷⁾ Setimo se samo da je porodičnopravna materija četvrt veka bila uređena sa četiri zakona ili materija građanskog procesnog prava još uvek nije u potpunosti uređena ili da smo tek nedavno dobili zakon o obligacionim odnosima.

ma. Uostalom, tako je i učinjeno u SR Makedoniji gde je donet poseban zakon o posebnim parničnim postupcima u porodičnopravnim parnicama.

4. Iako je Porodični zakon rađen po uzoru na OZB, od njega se razlikuje ne samo po sistematici već i po nekim značajnim izmenama u koncepciji pojedinih instituta. To je uslovilo da se i pravila postupka u brakorazvodnim stvarima iz ZPP iz 1956. g., koja su služila kao uzor, samo delimično iskoriste, jer su pravila postupka prilagođena promenama u materijalnom bračnom pravu.⁸⁾

5. Odredbe o postupku za razvod braka nalaze se u drugom delu Porodičnog zakona, u delu u kome je regulisano bračno pravo i to u trećem odeljku pod marginalnim naslovom »Mirenje bračnih drugova« i u IV odeljku, pod marginalnim naslovom »Postupak u bračnim sporovima«¹⁰⁾.

Nova procesna pravila su, s jedne strane, rezultat promena u materijalnom (bračnom) pravu,¹¹⁾ a s druge strane, rezultat određenih pravno-tehničkih i pravno-političkih ciljeva koje po shvatanju zakonodavca pravila postupka treba da ostvare u društvenim odnosima.

6. Za razliku od Prednacrta Porodičnog zakona iz 1977. g.¹²⁾, postupak za mirenje u Porodičnom zakonu nije regulisan kao poseban postupak koji predhodi sudskom postupku i predstavlja jednu od procesnih pretpostavki za parnični postupak. U Prednacrta je postupak za mirenje bio koncipiran kao stadijum brakorazvodnog postupka koji predhodi brakorazvodnoj parnici a koji nije bio uvek i obavezan. Zbog toga se i postavlja pitanje da li je bilo neophodno izdvajanje pravila postupka za razvod braka u dva posebna dela u zakonskom tekstu, bez obzira što sud ne sprovodi postupak mirenja. Opravdanje za ovakav stav zakonodavca treba, verovatno, videti u tome što se postupak za mirenje više ne odvija pred istim organom koji odlučuje u brakorazvodnoj parnici.

7. U okviru postupka za razvod braka u Porodičnom zakonu SRBiH regulisani su samo oni procesni instituti koji su karakteristični za postupak u brakorazvodnim parnicama i koji predstavljaju odstupanja od redovne parnične procedure jer su posledica specifičnosti vezanih za

⁸⁾ Zakon za posebne procesne postupke u semejnite sporovi, Službeni vesnik na SRM, 13/78 od 29. 3. 1978. g.

⁹⁾ O tome detaljno: Obrazloženje Prednacrta Porodičnog zakona, Bilten br. 70. Skupštine SRBiH od 30. 12. 1977. god.

¹⁰⁾ Očigledno je da redaktori zakonskog teksta ne prave razliku između »spora« i »parnice« mada se ne radi o sinonimima. Brakorazvodni spor predstavlja povod za pokretanje brakorazvodne parnice, jer je parnica metod za rešavanje brakorazvodnog spora po pravilima brakorazvodne procedure. Umesto da stoji »Postupak u bračnim parnicama«, kako bi u skladu sa pravilnom procesnom terminologijom trebalo da stoji, rečeno je pogrešno »postupak u bračnim sporovima« iako spor spada u procesnu situaciju, te ne može da bude regulisan pravilima parničnog postupka.

¹¹⁾ Porodični zakon je doneo novine u pogledu brakorazvodnog režima, novine u pogledu broja i vrste uzroka za razvod braka koje je diferencirao prema tome da li bračni drugovi imaju ili nemaju decu kojoj je potrebno roditeljsko staranje.

¹²⁾ Bilten br. 70. Skupštine SRBiH od 30. 12. 1977. god.

karakter bračnopравnih odnosa. Pošto postupak za razvod braka predstavlja deo parnične procedure, u postupku za razvod braka primenjuju se i odredbe Zakona o parničnom postupku iz 1976. g., ako Porodičnim zakonom nije drukčije predviđeno (čl. 81. PZ). Zbog toga će u ovom radu biti prikazane samo specifičnosti brakorazvodne procedure u SRBiH.

II

I. Subjekti brakorazvodnog postupka

8. Brak može prestati samo odlukom nadležnog parničnog suda (čl. 47, PZ). Zbog toga se i subjekti brakorazvodnog postupka: oba bračna druga, u ulozi parničnih stranaka, i sud, državni organ koji donosi odluku o zahtevu da brak prestane razvodom.

9. Za rešavanje brakorazvodnih sporova, prema Zakonu o redovnim sudovima SRBiH,¹³⁾ stvarno je nadležan opštinski sud (čl. 39. t. 4.).¹⁴⁾ Okružni sud ima ulogu drugostepenog suda (čl. 43. t. 3. Zakonu o redovnim sudovima), dok Vrhovni sud SRBiH rešava u postupku po varrednim pravnim likovima (čl. 48. t. 2. Zakona o redovnim sudovima).

Mesna nadležnost, kao i međunarodna nadležnost, u potpunosti su uređene Zakonom o parničnom postupku.

10. Pokretanjem brakorazvodnog postupka, bračni drugovi postaju stranke u brakorazvodnom postupku, bez obzira na vrstu inicijalne parnične radnje kojom je postupak pokrenut, jer se obraćaju sudu i traže od suda, kao državnog pravosudnog organa, da donese odluku o prestanku braka razvodom. Po pravilu, stranke u parnici imaju ulogu tužioca i tuženog. Izuzetno, kad je brakorazvodni postupak pokrenut zajedničkim predlogom za razvod braka ili zahtevom za sporazumni razvod braka, a brakorazvodnoj parnici nisu podeljene procesne uloge, jer ne postoje suprotni interesi — oba bračna druga su predlagači ili učesnici u postupku.¹⁵⁾ I u tom slučaju, iako se radi o parnici sui generis, bračni drugovi stižu položaj stranke u parnici¹⁶⁾ preduzimanjem inicijalne parnične radnje.

11. Pravo na razvod braka je strogo lično pravo (čl. 69. st. 1. PZ); ono ne prelazi na naslednike bračnih drugova. Ako u toku postupka za razvod braka umre tužilac ili jedan od predlagača, definitivno se obustavlja brakorazvodna parnica (čl. 47. st. 1. PZ). Brak je prestao smrću

¹³⁾ Sl. I. 31/74, prečišćen tekst Sl. I. 1/78 od 16. 1. 1978. g.

¹⁴⁾ Interesantno je, da je u BiH nadležnost u porodičnim stvarima podeljena između opštinskih i okružnih sudova. Bračne parnice su u nadležnosti opštinskih sudova, a paternitetske u nadležnosti okružnih sudova (čl. 43. t. 1. d). Pošto zakonom nije predviđena nadležnost za maternitetske sporove, primenom metoda analogije, treba zaključiti da je za ovu, doduše retku vrstu sporova, predviđena nadležnost okružnih sudova.

¹⁵⁾ Videti: Marković, M. — Građansko procesno pravo, sv. 1., Beograd, 1956, str. 202.

¹⁶⁾ Poznato je da je za opšti pojam stranke bitno to da traži od organa koji odlučuje da donese neku odluku, a da nije bitno da stranka traži da se tom odlukom reši spor koji je nastao između nje i protivne strane odn. strane sa kojom stoji u nekom odnosu. O tome videti i: Krbeć, I. — Procesni problemi, Zbornik, Zagreb, 3—4/60; Marković, M. — op. cit. str. 196.

jednog od bračnih drugova. Pošto određeni krug naslednika izvodi neka prava za sebe iz činjenice što je vođen brakorazvodni postupak i što je do časa smrti istican zahtev za razvod braka (čl. 69. st. 2. PZ), zakonodavac je predvideo mogućnost da parnična delatnost, iz razloga ekonomičnosti i celishodnosti, ipak sasvim ne prestane jer postojeći procesni materijal može da se iskoristi u jednoj novoj parnici koju mogu da povedu samo naslednici tužioca sa zahtevom da se utvrdi da je »postojao osnov za razvod braka«. Ovu novu, prejudicijelnu parnicu mogu da pokrenu samo naslednici tužioca koji žele da ostaviočev bračni drug izgubi pravo na nasleđe. Nova parnica se prividno nastavlja na raniju, brakorazvodnu parnicu jer se iz nje koristi činjenični materijal. U postupku koji naslednici vode posle smrti tužioca koji je pokrenuo brakorazvodni postupak radi se o postupku u kome se utvrđuje postojanje ostaviočevog prava na razvod braka jer je sam zahtev za utvrđenje ovog prava bio prečutno sadržan u zahtevu za razvod braka, kao zahtevu za preinačenje, pošto se za postojanje ovog prava vezuju određene posledice (gubitak naslednog prava bračnog druga).

12. Tužilac može da pokrene brakorazvodni postupak i preko punomoćnika. Ako brakorazvodnu tužbu podiže punomoćnik, punomoćje treba da bude specijalno: u njemu mora izričito da bude navedeno da je punomoćnik ovlašćen na podizanje brakorazvodne tužbe i da izričito bude naveden razlog iz čl. 55. ili 56. PZ (čl. 70. PZ).

II. Pokretanje postupka za razvod braka

13. Brakorazvodni postupak se pokreće tužbom (odn. protivtužbom podignutom u ostalim bračnim parnicama), zajedničkim predlogom za razvod braka ili zahtevom za sporazumni razvod braka (čl. 68. st. 1. i 2.).

14. Tužba je inicijalna parnična radnja kojom jedan bračni drug pokreće postupak za razvod braka kad smatra da postoji brakorazvodni uzrok predviđen zakonom zbog koga bi trebalo da brak prestane razvodom (čl. 55. i 56. PZ). U pogledu tužbe kao inicijalne parnične radnje Porodični zakon nije doneo neke novine u odnosu na to kako je ovaj institut bio regulisan ZPP iz 1956. g.

Pošto tužilac može da pokrene i druge parnice koje se tiču bračnog odnosa, nema smetnje da isti tužbeni podnesak sadrži kumulirane i druge zahteve koji se tiču bračnog statusa (arg. iz čl. 68. PZ). Prema tome, tužilac može da istakne i zahtev za utvrđenje da brak ne postoji i zahtev za poništaj braka. Kumulacija ovih zahteva bila bi dopuštena po pravilima o eventualnoj kumulaciji, s tim što bi zahtev za razvod braka bio pomoćni zahtev. O njemu bi sud mogao da odlučuje samo ako utvrdi da brak postoji i ako utvrdi da je brak punovažan.

Posebnim procesnim pravilima dopušteno je spajanje parnice za razvod braka sa parnicama o zaštiti i vaspitanju dece i alimentacione parnica sa brakorazvodnom parnicom, iako su predmeti ovih parnica različiti, a rešavaju se i po posebnim pravilima postupka,¹⁷⁾ u tužbi je dopuštena kumulacija i ovih zahteva. Na razlozima zbog kojih je ovakva

¹⁷⁾ Postupak u alimentacionim parnicama regulisan je u šestom delu Porodičnog zakona (čl. 259—262. PZ).

kumulacija dopuštena, čini mi se, da se ne treba posebno zadržavati i na njih ukazivati jer su poznati i opšte prihvaćeni u našem pravnom sistemu.

15. U odredbama o brakorazvodnom postupku u Porodičnom zakonu nema posebnih odredbi o protivtužbi. Pošto se u brakorazvodnom postupku primenjuju odredbe ZPP ako Porodičnim zakonom nije nešto drugo predviđeno, možemo da zaključimo da se i u ovom postupku primenjuju pravila o protivtužbi iz ZPP. To znači da će tuženi moći da protivtužbom istakne zahtev za utvrđenje da brak ne postoji ili zahtev za poništaj braka. Međutim, s obzirom na pravilo iz čl. 194. st. 3. ZPP, koje nesumnjivo važi i u ovom postupku na osnovu čl. 81. PZ, postavlja se pitanje da li tuženi može da istakne zahtev za razvod braka. Naime, čl. 194. st. 3. ZPP predviđa da se, dok parnica teče ne može u pogledu istog zahteva pokrenuti nova parnica među istim strankama, a ako takva bude pokrenuta, sud će tužbu odbaciti. Na ovu procesnu smetnju sud pazi po službenoj dužnosti (čl. 194. st. 4. ZPP).

Pošto je protivtužba samostalna tužba kojom se pokreće nova parnica (njome se stavlja nov zahtev za presudu), postavlja se pitanje da li u postupku za razvod braka u SRBiH tuženi može da zatraži razvod braka jer je to onda stavljanje istog zahteva dok o njemu već teče parnica među istim strankama.

Kako Porodični zakon ne sadrži specifično pravilo koje bi omogućilo isticanje protivtužbenog zahteva za razvod braka, to je procesnim pravilima Porodičnog zakona tuženi ograničen i lišen mogućnosti da koristi svoja materijalnoppravna ovlašćenja i da i sam zatraži razvod braka iz istog ili iz drugog brakorazvodnog razloga.¹⁸⁾

16. U Porodičnom zakonu nije izričito predviđeno da li se u slučaju spajanja postupka o zahtevima sa različitim ciljevima koji se tiču bračnog odnosa može doneti delimična presuda. Naime, očigledno je da tuženi može da predloži svojom protivtužbom da sud utvrdi da brak ne postoji ili da zatraži da sud poništi brak. U ovom slučaju, iako je došlo do spajanja postupka, trebalo bi da se odvojeno raspravlja o zahtevima koji imaju prejudicijelni karakter za odluku o zahtevu za razvod braka. Zbog toga bi trebalo da sud prekine postupak u pogledu brakorazvodne tužbe i da donese prvo odluku u parnici koja se javlja kao prejudicijelna. Odluka o zahtevu za utvrđenje da brak ne postoji ili o zahtevu za poništaj braka, javlja se kao prejudicijelna odluka¹⁹⁾ u odnosu na odluku koju treba doneti po zahtevu za razvod braka. Sudbina prekinutog postupka po zahtevu za razvod braka zavisice od odluke koja je doneta u prejudicijelnoj parnici. Ako je u prejudicijelnoj parnici utvrđeno da brak ne postoji ili je brak poništen, zahtev za razvod braka je bespredmetan i postupak treba definitivno obustaviti. U ovoj situaciji isključena je mogućnost eventualnog donošenja delimične presude: utvrđeno je da brak ne postoji ili je izrečen prestanak braka poništajem, te je zahtev za razvod braka bespredmetan. Ako je u

¹⁸⁾ Ovakvo zakonodavno rešenje nije potpuna novina u našem pravnom sistemu jer postoji npr. i u brakorazvodnom postupku SR Srbije.

¹⁹⁾ Ne bih se složila sa shvatanjem da se radi o prejudicijelnom pitanju jer to ima sasvim drugi značaj u postupku (Uporediti: Zuglia, S. — Građanski parnični postupak, 1957, str. 607; Triva, S. — Građansko procesno pravo, 1972, str. 629).

prejudicijelnoj parnici utvrđeno da brak postoji ili je odbijen zahtev za poništaj braka, može se doneti i delimična presuda. Sud će nastaviti postupak po pravnosnažnosti presude i, zavisno od rezultat postupka, konačnom presudom usvojiti ili odbiti tužbeni zahtev.

17. Pored glavnog zahteva, zahteva koji se tiče braka, tuženi može da istakne i zahtev koji se tiče čuvanja, vaspitanja i izdržavanja dece i sopstveni alimentacioni zahtev.

18. U vreme važenja starog ZPP u praksi se postavilo pitanje da li izjava tuženog da pristaje na razvod odn. izjava tuženog da je tužbeni zahtev osnovan predstavlja protivtužbu ili ne. Ovo pitanje, o kome u našem pravu postoje tri shvatanja, ni danas nije izgubilo od svoje aktuelnosti.

Po jednom shvatanju, izjava tuženog da ne osporava tužbeni zahtev i da je sporazuman sa zahtevom tužioca, tačnije da je saglasan sa njegovim zahtevom, ima isto dejstvo kao i protivtužba, jer dovodi do razvoda braka.²⁰⁾ Kad se tuženik ne protivi usvajanju tužbenog zahteva, on se formalno nalazi u ulozi tužioca (tačnije protivtužioca).

Po drugom shvatanju,²¹⁾ koje je prihvaćeno i u jednom delu sudske prakse, izjava tuženog da ne osporava tužbeni zahtev znači da su stranke podnele zajednički predlog za razvod braka.

Po trećem shvatanju, koje je bilo prihvaćeno baš u sudskoj praksi BiH,²²⁾ izjava tuženog da pristaje na razvod (pod određenim uslovima) ne može se smatrati zahtevom za razvod braka, jer je potrebno da zahtev za razvod braka bude izričit (i bezuslovan).

Pitanje koje od ovih shvatanja treba prihvatiti zahteva da se prvo, analizira šta praktično znači izjava tuženog da pristaje na razvod i kakvo dejstvo ona ima u parnici.

Izjava tuženog da pristaje na razvod ili da je saglasan sa zahtevom tužioca da se brak razvede, znači, pre svega, da nema brakorazvodnog spora, da nema sukoba interesa između tužioca i tuženog. Tužilac traži razvod braka, a tuženi ne ističe suprotan zahtev — ne traži da sud odbije zahtev za razvod braka. Kad tuženi ne predlaže da se zahtev odbije, to znači da se saglašava sa zahtevom i, ustvari, predlaže i on sam da se taj zahtev usvoji. Iz okolnosti slučaja proizlazi da je i tuženi stavio zahtev koji je identičan sa zahtevom tužioca i koji se zasniva na istom činjeničnom i pravnom osnovu. Pošto u brakorazvodnom postupku SRBiH tuženi ne može da podigne protivtužbu sa identičnim zahtevom, proizlazi da se saglašavanje tuženog sa zahtevom za razvod ne može smatrati protivtužbom. S druge strane, pošto još uvek egzistira tužbeni zahtev jer tužba nije povučena, ne može ni biti govora o naknadnom zajedničkom preduzimanju neke druge inicijative parnične radnje. Izjava tuženog da se saglašava sa zahtevom za razvod braka može da bude osnova za dogovaranje bračnih drugova o tome da postupak za razvod bude pokrenut nekom drugom inicijalnom parničnom radnjom jer je

²⁰⁾ Zuglia — Triva — Komentar ZPP, 1957, str. 354; Triva, S. — Istražno načelo u bračnim sporovima, Zbornik, Zagreb, 3—4/57, str. 320.

²¹⁾ Konstantinović, M. — Razvod braka zbog teške poremećenosti bračnog odnosa, Narodni pravnik, 2—3/49, str. 69.

²²⁾ Vulović, V. — Nova nadležnost opštinskih sudova u bračnim sporovima, Advokatura BiH, 3/76, str. 63.

naknadno došlo do saglasnosti u pogledu traženja razvoda. To znači da bi ovakva izjava mogla da ima značaja samo kad bi tužilac izjavio da povlači tužbu i tako omogućio da se preduzme nova inicijalna parnična radnja (usmeno — na zapisnik).²³⁾

19. Kad bračni drugovi koji imaju maloletnu zajedničku decu ili decu nad kojom je produženo roditeljsko pravo, odluče da zajednički predlože sudu da njihov brak razvede na osnovu uzroka iz čl. 55. PZ, parnični postupak se pokreće zajedničkim predlogom za razvod braka (čl. 68. st. 2. PZ). Pošto pokretanju brakorazvodnog postupka prethodi specifična situacija u kojoj nema brakorazvodnog spora, nema sukoba interesa bračnih drugova, zajednički predlog je specifična inicijalna radnja kojom se pokreće parnica sui generis. Bračni drugovi imaju u ovom slučaju položaj predlagača ili učesnika u postupku.

U formalnom smislu, zajednički predlog je podnesak u kome je, koristeći sopstveno materijalnopravno ovlašćenje, svaki bračni drug stavio identičan zahtev za presudu — predložio da se brak razvede. Bračni drugovi koji zajednički traže razvod braka, svoje zahteve zasnivaju na istom činjeničnom i pravnom osnovu. Budući da među njima nema spora i da zahtev za presudu zasnivaju na istom činjeničnom i pravnom osnovu, sve njihove parnične radnje su saglasne (podudarne).

U zajedničkom predlogu bračni drugovi su dužni da navedu uzroke koji su doveli do toga da su njihovi bračni odnosi teško i trajno poremećeni i da je zbog toga došlo do toga da njihov zajednički život postao nepodnošljiv i da predlože dokaze iz kojih će sud moći da se uveri u opravdanost njihovog zahteva za razvod (arg. iz l. 72. st. 1. PZ).

U toku postupka koji je pokrenut zajedničkim predlogom bračnih drugova, sud ispituje da li su u pitanju ozbiljni uzroci koji opravdavaju zahtev za razvod braka, jer je u interesu dece da prestane samo onaj brak koji deci ne pruža uslove za pravilan razvoj. Pošto ozbiljnost razloga podleže kontroli suda, koji ceni osnovanost zahteva za razvod braka na osnovu rezultata raspravljanja, bračni drugovi su dužni da navedu činjenice na kojima zasnivaju svoj zahtev i da ponude dokaze.

20. Zajednički predlog bračnih drugova je procesni institut koji se sreće i u uporednom pravu.²⁴⁾ Pravni sistemi mnogih zemalja poznaju ovu procesnu formu koja je najčešće rezervisana za slučajeve dubokog i trajnog nesporazuma među bračnim drugovima.

Pošto su bračni drugovi najčešće istovremeno i roditelji, polazeći od primarnog društvenog interesa da se održe brakovi sa decom, radi dece i u interesu dece, zakonodavac nije dopustio da sami bračni drugovi ocene opravdanost dalje egzistencije njihove bračne zajednice. Zakonom je prepustio i naložio sudu da sud oceni ozbiljnost uzroka koji bračni drugovi navode kao razloge za poremećaj svojih bračnih odnosa, stupanj poremećenosti bračnih odnosa i osnovanost zahteva za razvod.

²³⁾ U postupku za razvod braka u SRH, izričita izjava tuženog da ne osporava osnovnost tužbenog zahteva dovodi do prezumpcije o povlačenju tužbe jer se po zakonu smatra da je podnet zahtev za sporazumni razvod odn. zajednički predlog za razvod braka, zavisno od toga da li stranke imaju ili nemaju decu.

²⁴⁾ Detaljno o tome: Mitić, M. — Sporazumni razvod, Naša zakonitost, 1/71; Traljić, M. — Sporazumni predlog za razvod braka, Narodna uprava, 9—10/60.

Zajednički predlog za razvod braka, kroz koji se realizuje sporazumno traženje razvoda braka, je procesni institut koji omogućava da bračni drugovi koji imaju zajedničku maloletnu ili usvojenu decu ne budu stavljeni u suprotne procesne uloge, da jedan bude tužilac a drugi tuženi. Pošto su bračni drugovi saglasni da treba da zatraže da njihov brak prestane razvodom, zajedničkim predlogom se i formalno izbegava njihovo suprostavljanje u suprotnim procesnim ulogama.²⁵⁾

21. Zajednički predlog za razvod braka nije potpuna novina u našem zakonodavstvu iako ovaj institut u našoj ranijoj zakonodavnoj praksi nije bio poznat po tom imenu. Zajednički predlog vodi poreklo od sporazumnog predloga za razvod braka predviđenog u odredbama ZPP iz 1956. g.²⁶⁾

22. Zajednički predlog za razvod braka i tužba su dva različita instituta, dva različita akta stranačke dispozicije. Između njih postoji očevidna razlika, te se iz tog razloga zajednički predlog ne može objasniti pomoću tužbe niti identifikovati s njom.

U životu se događa da razvod želi samo jedan bračni drug ili ga žele oba bračna druga. Kad samo jedan bračni drug želi razvod, on pokreće postupak za razvod braka — podiže tužbu za razvod braka i traži od suda da donese odluku o razvodu. Brakorazvodnoj tužbi, po pravilu, prethodi spor, neslaganje bračnih drugova o tome da li njihov brak treba da prestane razvodom ili ne. Bračni drugovi imaju suprotne interese. I u samom postupku suprotni interesi dolaze do izražaja jer je jedan bračni drug podigao tužbu protiv drugog bračnog druga kao tuženog.

Ako oba bračna druga koji imaju maloletnu decu (zajednički ili usvojenu) zaključe da im je zajednički život postao nepodnošljiv, oni mogu da zaključe da zajedno zatraže razvod braka. U ovom slučaju nema nikakvog sukoba interesa između bračnih drugova. Bračni drugovi imaju identične interese. Pošto do prestanka braka može da dođe samo na osnovu pravnosnažne sudske odluke, bračni drugovi se moraju obratiti nadležnom sudu i tražiti da njihov brak prestane razvodom. U tom slučaju bračni drugovi podnose zajednički predlog i zahtevaju identičnu presudu.

Podizanjem tužbe, bračni drugovi stiču svojstvo parničnih stranaکا — postaju tužilac i tuženi. Podnošenjem zajedničkog predloga bračni drugovi postaju učesnici u postupku, predlagači.²⁷⁾

U tužbi, tužilac postavlja tužbeni zahtev. Supružnici koji podnose zajednički predlog ne postavljaju nikakav tužbeni zahtev jer njihova

²⁵⁾ U literaturi se ističe da je ovakav procesni institut forma kojom se hoće da izbegne emotivna reakcija, koja često biva izazvana podnošenjem tužbe, da se na ovaj način rešava samo emocionalna strana problema ili da se na ovaj način »samo vodi računa o stvarnoj ili hinjenoj preosetljivosti bračnih drugova kad oboje imaju pravo da traže razvod braka, ali nijedan ne želi preuzeti odioznu ulogu tužioca« (Zulja — Triva — op. cit. str. 351—352). Međutim, često se zaboravlja da je ovaj procesni institut rezultat određene preprocesne situacije koja diktira njegovo uvođenje i zakonodavno uobličavanje.

²⁶⁾ O shvatanjima i o pravnoj prirodi sporazumnog predloga videti: Stanković, G. — Postupak za razvod braka u SFRJ, Niš, 1979, str. 202.

²⁷⁾ Marković, M. — op. cit. str. 198; Bakarić — Mihanović, A. — Razvod braka, Zbornik Više upravne škole, Zagreb, 5—6/77, str. 160.

parnična radnja nije tužba. Predlagači stavljaju ideničične zahteve za presudu koji se zasnivaju na istom činjeničnom i pravnom osnovu.²⁸⁾

U parnici koja je pokrenuta brakorazvodnom tužbom, stranke moraju imati ili ulogu tužioca ili ulogu tuženog. Kad je brakorazvodna parnica pokrenuta zajedničkim predlogom, strane mogu biti samo predlagači ili učesnici, jer se radi o posebnom tipu parnice, o parnici sui generis.

23. Podnošenjem zajedničkog predloga, pokreće se postupak za razvod braka. Ovaj postupak ex lege ima karakter posebnog parničnog postupka i vodi se po pravilima posebne parnične procedure. Sud o predlogu, kao i o tužbi, odlučuje presudom.

U teoriji se postavilo pitanje da li je postupak za razvod braka koji se vodi po zajedničkom predlogu parnični postupak.

Po jednom shvatanju,²⁹⁾ koje nije usamljeno,³⁰⁾ postupak pokrenut zajedničkim predlogom nije po svojoj suštini parnični. Postupak po predlogu je vanparnični, a u vanparnični nije svrstan prosto zato što zakonodavac nije tako hteo, rukovođen, najverovatnije javnopravnim razlozima.³¹⁾ Kao argumenti u prilog ovome shvatanju navodi se: da se parnica pokreće tužbom a ne predlogom, da ne postoji spor koji je pretpostavka za parnicu, da je u pitanju razvod iz istog zajedničkog razloga, da sve parnične radnje u ovako pokrenutom postupku moraju biti saglasne.

Zbog toga što se zajednički predlog razlikuje od tužbe i što postupak koji se vodi po zajedničkom predlogu u nekim momentima odstupa od opšteg tipa parnice, i što potseća na vanparnični postupak, čini mi se da ne možemo da tvrdimo da ovaj postupak nije parnični.

Iačno je da se parnični postupak pokreće tužbom. Međutim, i teorija i zakonodavstvo tretiraju brakorazvodni postupak kao poseban parnični postupak, jer služi zaštiti posebne vrste prava. Iz određenih razloga, koji su posledica sadržine samih odnosa koji čine poseban predmet parnica ove vrste, zakon odstupa od redovne procedure i time što predviđa zajednički predlog kao formu procesne inicijative. S druge strane, i svi parnični postupci se ne pokreću tužbom (npr. postupak za obezbeđenje dokaza.³²⁾

Po pravilu, parnica je način za rešavanje spora, ali ima i parnica koje se često vode iako nema spora, jer je parnica pogodan instrument zbog dejstva koje presuda suda izaziva u pravnim odnosima. Pored toga, čak i kad u toku parnice spor nestane iz odnosa koji je predmet parnice, parnica se i dalje vodi. Ima i slučajeva da se sporovi rešavaju u vanparničnom postupku (npr. sporovi povodom eksproprijacije). Konačno iz činjenice da postupak po zajedničkom predlogu potseća, liči na vanparnični postupak ne možemo da zaključimo da je po svojoj suštini vanparnični, jer za takvo shvatanje nema oslonca u zakonskom tekstu. Zbog otstupanja od uobičajenog tipa parnice i brakorazvodne parnice i

²⁸⁾ Tako i Marković, M. — op. cit. str. 198.

²⁹⁾ Poznić B. — Građansko procesno pravo, 1976, str. 377.

³⁰⁾ Čizmović, M. — op. cit. str. 124.

³¹⁾ Čizmović, M. — ibidem.

³²⁾ Marković, M. — op. cit. str. 44.

brakorazvodne parnice možemo samo da zaključimo da je u pitanju parnica sui generis.³³⁾

U literaturi se sreće i mišljenje, izrečeno, doduše, povodom sporazumnog predloga, da se postupak koji se vodi kad je u pitanju ova inicijalna parnična radnja u praksi svodi na sporazumevanje suda sa bračnim drugovima o raskidu braka. Kad bračni drugovi podnesu zajednički predlog sud nema šta da radi: uzrok za razvod se ne utvrđuje a posledica se pretpostavlja, i zato se sud sporazumeva sa bračnim drugovima da se brak razvede. Tako nastaje tripartitni sporazum o raskidu braka. A kako zakon traži puni postupak, postupak i sve ostalo se simulira. Brak se ravnodi na opšte zadovoljstvo svih učesnika u postupku u vremenu koje je ravno onome koje je potrebno za zaključenje braka.³⁴⁾

Ne bih mogla da prihvatim mišljenje da se postupak svodi na »sporazumevanje suda sa bračnim drugovima. Postupak za razvod braka pokrenut zajedničkim predlogom (kao i ranije sporazumnim predlogom) je sudski postupak — sudski parnični postupak. To nije postupak sporazumevanja ili dogovaranja. U ovom postupku sud nema ulogu ugovornog partnera. U parničnom odnosu koji nastaje podnošenjem zajedničkog predloga sud je državni organ, organ državne vlasti koji na osnovu rezultata sprovedenog postupka donosi autoritativnu odluku o razvodu braka.

Parnica koja je pokrenuta zajedničkim predlogom bračnih drugova pokazuje određena odstupanja od opšteg tipa parnice ali izričit propis pozitivnog prava ne dopušta zaključak da ovaj postupak nije parnični postupak. Ustvari, posebna pravna priroda i sadržina materijalnog prava nalažu odstupanje od uobičajenog tipa parnice i dovode do adaptacije procesnih pravila, tako da postupak pokrenut zajedničkim predlogom predstavlja samo posebnu varijantu brakorazvodne procedure.³⁵⁾

24. Pošto je u čl. 58. PZ predviđen kao poseban brakorazvodni razlog razvod braka na osnovu sporazuma bračnih drugova, u odredbama o postupku predviđeno je da se postupak za razvod braka pokrene zahtevom za sporazumni razvod braka. Zahtev za sporazumni razvod braka je posebna inicijalna parnična radnja kojom se pokrene poseban tip brakorazvodne parnice. Bez obzira što se bračni drugovi slažu da njihov brak prestane razvodom i što nema spora u klasičnom smislu reči, oni su primorani da vode parnični postupak jer brak može da se razvede samo sudskom odlukom a takva odluka može da se donese samo u posebnom parničnom postupku.

25. Zahtev za sporazumni razvod je nova inicijativa parnična radnja u našem procesnom sistemu. Međutim, treba primetiti da je termin »zahtev za sporazumni razvod« ekvivalent terminu »zajednički predlog za sporazumni razvod« koji je predviđen u ZBRS odn. »predlogu za sporazumni razvod« iz ZBPOSR Sl odn. terminu »sporazumni predlog« iz ZB SAPV odn. »predlogu za sporazumni razvod« iz ZBSAPK, a da je taj isti akt stranačke dispozicije u SRM ranije nazivan »tužba za

³³⁾ Tako i Marković, M. — op. cit. str. 212.

³⁴⁾ Stevanov, M. — Prestanak brakova, Novi Sad, 1976, str. 195.

³⁵⁾ Triva, S. — op. cit. str. 627.

razvod braka po uzajamnoj saglasnosti« a sada »predlog za razvod braka po uzajamnoj saglasnosti«.

Zahtev za sporazumni razvod je idealna procesna forma za sporazumni razvod. Bračni drugovi u zajedničkom podnesku saopštavaju sudu da su postigli sporazum da njihov brak prestane razvodom i predlažu mu, kao jedino nadležnom, da donese odluku kojom se menja njihov status. Time je bračnim drugovima, koji nemaju decu kojoj je potrebno roditeljsko staranje, omogućeno da sačuvaju svoju intimu i da na diskretan način prekinu svoj brak.³⁶⁾

26. Zahtev za sporazumni razvod i zajednički predlog za razvod braka se suštinski razlikuju. Radi se o dve različite parnične radnje, o dva različita akta stranačke dispozicije koji se koriste u različitim materijalno-pravnim situacijama.

III. Raspolaganje zahtevom za presudu

27. U toku brakorazvodne parnice, tužilac može tužbu da povuče do zaključenja glavne rasprave bez pristanka tuženog, a s pristankom tuženog sve dok postupak nije pravnosnažno završen (čl. 74. st. 1. PZ)³⁸⁾ Ako je povlačenje tužbe usledilo posle donošenja prvostepene presude, prvostepeni sud će konstatovati da je presuda bez pravnog dejstva i da se postupak obustavlja (čl. 74. st. 3. PZ). Ovakvo zakonodavno rešenje predstavlja novinu u našem pravu.³⁹⁾ Zakonodavac je, po mom shvatanju, pravilno postupio kad je u posebnom stavu regulisao situaciju i posledice koje nastaju povlačenjem tužbe nakon donošenja prvostepene presude. Na ovaj način izbegnute su dileme koje nastaju u procesnom pravu drugih republika i pokrajina u čijem zakonodvstvu nema ovakve odredbe.

Sloboda disponiranja procesnim zahtevom produžena je, u odnosu na pravila redovnog parničnog postupka, sve do poslednjeg časa — dok ne nastupi promena koju izaziva sama pravosnažna presuda.

28. Zakonodavac je, u čl. 67. predvideo pretpostavku o povlačenju tužbe — ako se bračni drugovi u postupku mirenja pomire, smatra se da je tužba povučena. Pošto je brakorazvodni spor rešen mimim putem, time je brakorazvodna parnica, kao metod za rešavanje brakorazvodnog spora, postala suvišna. Čim sud, iz zapisnika koji mu dostavlja organ starateljstva vidi da su se bračni drugovi pomirili, on obustavlja postupak, tek u tom slučaju nije potrebna izrična izjava o povlačenju tužbe.

Razume se izjava o odricanju od tužbenih zahteva ima značaj izjave o povlačenju tužbe — čl. 74. st. 5. PZ.

29. Zajednički predlog za razvod braka bračni drugovi mogu povući sve dok postupak nije pravnosnažno završen (čl. 74. st. 2. PZ). Ako

³⁶⁾ Bakarić — Mihanović, A. — op. cit. str. 164.

³⁷⁾ Uporediti: Rakić, V. — Bračni i paternitetki sporovi u Zakonu o bračnim i porodičnim odnosima SRH, Anali, 1—2/78, str. 205. Autor termin »zajednički predlog« koristi kao genusni pojam za obe inicijalne parnične radnje.

³⁸⁾ Pošto je i tuženi stavio zahtev za presudu (zahtev da se odbije tužbeni zahtev) tuženi ima pravni interes da sud odluči i o njegovom zahtevu.

³⁹⁾ Treba primetiti da je u literaturi bilo i drukčijih mišljenja. O tome: Stanković, G. — op. cit. str. 213. i 278.

je povlačenje zajedničkog predloga usledilo nakon donošenja prvostepene presude, prvostepeni sud će rešenjem konstatovati da je presuda bez pravnog dejstva i da se postupak obustavlja (čl. 74. st. 3. PZ).

3. Pored zajedničkog povlačenja zajedničkog predloga, moguće je i jednostrano povlačenje ove inicijalne parnične radnje.

Čim je jedan bračni drug povukao svoj zahtev za presudu, inicijalni akt je »okrnjen« i više ne predstavlja zajednički predlog. Ono što je od njega ostalo, to je zahtev za presudu drugog predlagača. Ako ga sama stranka ne povuče, sud je dužan da o njemu odluči jer je u pitanju zahtev koji je upućen sudu i za koji je sud nadležan.

Kad jedan od predlagača odustane od namere da se razvede, procesna situacija se menja: ne samo da ima uslova da se postupak nastavi, nego je i ekonomično i celishodno da se postupak nastavi.⁴⁰⁾ Pošto postoji spor i postoji sukob interesa, stranke se nalaze u suprotnim procesnim ulogama tako da onaj bračni drug koji je ostao pri zahtevu da se razvede ima položaj tužioca, a njegov zahtev predstavlja tužbeni zahtev. Zato je zakonodavac rešio dilemu koja je u pogledu jednostranog povlačenja zajedničkog predloga za razvod braka postojala i u teoriji i u čl. 57. st. 2. predviđeno »da se predlog smatra tužbom«.

31. Predlagač može jednostrano povući zahtev za presudu do zaključenja glavne rasprave. Tu nema dileme, niti ima posebnih problema. Posebno interesantna situacija može da nastane kad jednostrano povlačenje usledi posle zaključenja glavne rasprave. Pošto zakon dopušta mogućnost povlačenja zajedničkog predloga i posle ovog momenta u razvoju postupka, ima mesta i njegovom jednostranom povlačenju. Posle tog trenutka povlačenje ima opravdanje samo ako je sud doneo presudu kojom se brak razvodi a stranka je odustala od namere da se razvede. Razume se, povlačenje je moguće samo u okviru roka za ulaganje pravnog leka, jer momentom pravosnažnosti nastupa dejstvo presude — brak je razveden. Pošto je u ovom slučaju namera stranke da očuva brak, ona može da spreči da presuda izazove dejstvo time što će izjaviti da povlači zahtev za presudu i time »minirati« inicijalnu parničnu radnju. Zajednički predlog više ne postoji, i sud može da konstatuje da su sve preduzete radnje bez pravnog dejstva, pa i presuda (koju neće ukinuti jer nije bio u situaciji da ispituje njenu zakonitost). Pošto je ostao zahtev za presudu drugog bračnog druga, koji se u smislu čl. 57. st. 2. PZ smatra tužbom te sad, metamorfoziran egzistira kao tužbeni zahtev, sud je dužan da se o njemu izjasni a to će biti moguće samo ako raspravljanje počne iz početka. Prema tome, jednostrano povlačenje zajedničkog predloga ne dovodi do obustavljanja postupka za razvod braka, kao u slučaju kad oba bračna druga zajednički povuku zajednički predlog.

32. Zahtev za sporazumni razvod bračni drugovi mogu povući zajednički ili jednostrano, dok postupak nije pravosnažno završen (čl. 74. st. 2. PZ). Povlačenje zahteva, obostrano ili jednostrano, rezultat je nastalog spora i nestalog »sporazuma«. Kad zahtev za sporazumni razvod bude povučen, postupak se obustavlja. Na isti način sud postupa i kad je od zahteva za sporazumni razvod odustao jedan od bračnih dru-

⁴⁰⁾ Suprotno mišljenje u teoriji zastupa prof. Poznić koji smatra da se postupak obavezno okončava (Poznić, B. — op. cit str. 364).

gova posle donošenja presude koja još nije postala pravosnažna, s tim što tom prilikom sud mora da ponstatuje da je presuda bez pravnog dejstva (čl. 74. st. 3. PZ).

IV. Prethodni postupak

33. Zahtev za presudu, bez obzira da li je formulisan u brakorazvodnoj tužbi, zajedničkom predlogu ili zahtevu za sporazumni razvod, izaziva uvek istu reakciju suda: sud ispituje podnesak koji sadrži inicijalnu parničnu radnju i preduzima uobičajene parnične radnje predviđene pravilima opšte parnične procedure za prethodni postupak.

Pošto utvrdi da tužba ili zajednički predlog nemaju nedostatke, sud upućuje primerak tužbe odn. zajedničkog predloga nadležnom organu starateljstva da pokuša mirenje supruga (čl. 60. PZ). U tom slučaju sud zastaje sa postupkom. Kad je u pitanju postupak pokrenut zahtevom za sporazumni razvod, nema zastajanja sa postupkom jer se u tom slučaju ne sprovodi postupak za mirenje.

Pošto se mirenje pokušava u interesu očuvanja braka, sud ne dostavlja tužbu tuženom sve dok se postupak mirenja ne okonča bez uspeha. Doduše, Porodični zakon ne sadrži ovakvu odredbu, mada bi, čini mi se, trebalo da je sadrži po ugledu na odredbe starog ZPP. Poznato je da mirenje treba da se održi pre dostavljanja tužbe tuženom da se lični odnosi bračnih drugova ne bi pogoršali, a time smanjili ili isključili izgledi na mirenje.

Ako se mirenje ne održava, sud zakazuje ročište za glavnu raspravu.

Kad sud primi zapisnik iz koga se vidi da je postupak za mirenje uspeo, sud je dužan da donese rešenje kojim obustavlja postupak jer se po smom zakonu pretpostavlja da je tužba povučena.

V. Mirenje bračnih drugova

34. Postupak za mirenje bračnih drugova onako kako je bio uređen u OZB i ZPP, nije u praksi dao pozitivne rezultate. Mirenje pred sudom najčešće nije uspevalo jer mu ni stranke ni sud nisu pridavali važnost i ono se vremenom pretvorilo u puku formalnost.⁴¹⁾ Na to je ukazivano i u diskusijama koje su vođene u vreme rada na kodifikaciji porodičnog prava,⁴²⁾ te su tom prilikom u sprovedenoj anketi⁴³⁾ dati mnogobrojni predlozi o tome kako bi trebalo da se preuredi ovaj institut da mirenje bude efikasnije. To je i bio razlog koji je opredelio zakonodavca da potraži nova rešenja u pogledu instituta mirenja kako bi ovaj institut dao rezultate koji se od njega očekuju. U nastojanju da državnu intervenciju u porodično-pravnim, tačnije bračnim odnosima svede na najnužniju meru, da humanizuje postupak, zakonodavac je znatno izmenio dotad poznati institut mirenja. U skladu sa pravno-političkim zahtevom da se što veći broj sporova rešava van suda, da se bračni sporovi ne

⁴¹⁾ Detaljno o tome: Moriat, B. — Presjek istraživanja sudske prakse u brakorazvodnim stvarima, Godišnjak, Banja Luka, 1978, str. 156.

⁴²⁾ Videti: Reforma porodičnog zakonodavstva, Rad, Beograd, 1971, Zaključci Komisije za kodifikaciju, str. 409.

⁴³⁾ Videti publikaciju Savezne skupštine: Rezultati ankete sprovedene 1967/68 o pitanjima iz oblasti porodičnog prava, Beograd, 1969.

rešavaju na klasičan način, i u skladu sa koncepcijom o područstvljavānju sudske funkcije, predviđene su novine u pogledu postupka mirenja. Međutim, te promene se mogu posmatrati i kao oblik racionalizacije pravosuđa. U skladu sa principom da aktivnost suda mora da bude racionalna i da sud treba da bude angažovan samo onda kad je evidentno da je njegova aktivnost neophodna (a to je kad treba da reši brakorazvodni spor).

Prilikom uređivnaja postupka za mirenje prihvaćeni su mnogi prigovori koji su upućeni na račun odredaba o ročištu za pokušaj mirenja, tako da je do najvećih novina u postupku za razvod braka došlo upravo povodom ovog instituta.

35. U SRBiH postupak za mirenje sprovodi organ starateljstva. Nova ovlašćenja organa starateljstva u ovom postupku, prema shvatanju zakonodavca,⁴⁴⁾ posledica su činjenice da razvod predstavlja važnu promenu u porodičnom životu i za roditelje i za decu, koju najčešće pogađa razvod njihovih roditelja i utiče na njihov pravilan psiho-fizički razvoj. Po shvatanju zakonodavca, organ starateljstva može mnogo efikasnije da sprovede ovaj postupak nego sud: sudovi su preopterećeni te ovom postupku ne poklanjaju dovoljnu i potpunu pažnju; sudije nisu posebno obrazovane za rad na problemima vezanim za brak jer im nedostaje polivalentno obrazovanje.

36. Nadležni organ starateljstva odlučuje da li će sprovesti postupak za pokušaj mirenja (čl. 66. PZ). On nije dužan da zakaže ročište za pokušaj mirenja: ako je jednom od bračnih drugova nepoznato boravište najmanje šest meseci, ako je jedan od bračnih drugova nesposoban za rasuđivanje, i ako jedan ili oba bračna druga žive u inostranstvu.⁴⁶⁾

Kad organ starateljstva utvrdi da su ispunjeni uslovi za sprovođenje postupka, zakazaće ročište za pokušaj mirenja (čl. 62. PZ).

Organ starateljstva poziva oba bračna druga da sudeluju u postupku za mirenje jer se mirenje ne može obaviti preko posrednika.⁴⁷⁾ To je, istovremeno, i jedan od razloga što u ovom postupku pomoćnici ne mogu sudelovati niti mogu zastupati bračne drugove.

⁴⁴⁾ Videti Obrazloženje Prednacrta Porodičnog zakona iz 1977 i Obrazloženje Nacrta Porodičnog zakona iz 1979. g. (str. 41 odn. 1113).

⁴⁵⁾ Prof. Čalića smatra da je prenošenje funkcije mirenja u nadležnost organa starateljstva posledica pogrešnog uverenja da mirenje koje sudovi vrše nije dalo očekivane rezultate. On smatra da tvrđenje da su sudovi nepodobni za vršenje funkcije mirenja predstavlja nedovoljno zasnovanu pretpostavku kao što je nedovoljno zasnovana i sama pretpostavka da će drugi organi, a ne sudovi, bolje vršiti funkciju mirenja jer je poznato da organi starateljstva nisu još uvek osposobljeni da vrše ovakvu delatnost. Sama činjenica da je izostalo odgovarajuće empirijsko istraživanje pokazuje da nisu istražene mogućnosti za pronalaženje najboljeg rešenja u pravnom uobličavanju ove institucije. Videti: Čalića, B. — Problemi reforme procesnog prava u bračnim sporovima, Godišnjak, Sarajevo, 1978, str. 25. I u toku diskusije o Nacrtu porodičnog kodeksa u SR Srbiji isticani su slični prigovori. O tome: Stanković, G. — op. cit. str. 438.

⁴⁶⁾ U brakorazvodnom postupku SR Slovenije sud ocenjuje da li treba ili ne treba uputiti stranke na mirenje i da li postoje uslovi za održavanje ročišta za mirenje. Čini mi se da je to prihvatljivije rešenje jer se vodi računa i o celishodnosti i o ekonomičnosti postupka. Treba primetiti da prvi prednacrt Porodičnog zakona nije sadržao taksativno navedene razloge zbog kojih se neće zakazivati ročište za pokušaj mirenja.

⁴⁷⁾ Pošto organ starateljstva ne može da prinudi bračne drugove da sudeluju u postupku mirenja, nedolazak bračnih drugova na ročištu ne izaziva nikakve

37. U postupku za mirenje, organ starateljstva treba da nastoji da utvrdi uzroke koji su doveli do poremećenosti bračnih odnosa i da pokuša da izmiri bračne drugove.

Kad lice koje vodi postupak mirenja utvrdi da je u pitanju neuspešan brak i da nema izgleda da se bračni odnosi poboljšaju, razumljivo je da neće insistirati da se on održi po svaku cenu samo zato što bračni drugovi imaju decu.⁴⁸⁾ Lice koje vodi postupak može da uputi bračne drugove da se obrate savetovalištu ili drugim ustanovama kad utvrdi da bi bračni drugovima bila potrebna i stručna pomoć da bi do mirenja moglo da dođe.

Organ starateljstva pokušava da pomiri bračne drugove sve dok ima izgleda da do mirenja dođe. U tom cilju on zakazuje novo ročište za mirenje. Ako se bračni drugovi ne izmire, organ starateljstva je dužan da omogući da se oni sporazumeju o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju zajedničke maloletne dece (čl. 64. PZ).⁴⁹⁾ Iako zakon izričito ne predviđa, treba zaključiti da se to odnosi i na decu koju su usvojili bračni drugovi, kao i na decu nad kojom je predloženo roditeljsko staranje. Ova odredba treba da predstavlja izraz posebne brige o deci i njihovim interesima. Na ovaj način zakonodavac je želeo da obezbedi interese u slučaju brakorazvodnog spora i da obezbedi njihovu egzistenciju sve do okončanja postupka za razvod braka.

Ako se bračni drugovi ne sporazumeju o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju zajedničke maloletne dece, kao i kad nije obezbeđeno alimentiranje jednog od bračnih drugova, pošto je pokrenut brakorazvodni postupak, bračni drugovi mogu zahtevati od suda da izda potrebne privremene mere i tako zaštititi interese dece i neobezbeđenog bračnog druga sve do okončanja postupka za razvod braka.

38. U toku postupka za pokušaj mirenja organ starateljstva sastavlja zapisnik. U zapisnik se unose izjave bračnih drugova da su se pomirili, konstatacija da mirenje nije uspelo kao i sporazum o čuvanju, vaspitanju i izdržavanju dece kojoj je potrebno roditeljsko staranje (čl. 65. st. 1. PZ). Ovaj zapisnik potpisuju obe stranke.

pravne posledice u samom postupku za pokušaj mirenja. Međutim, posledice su bile predviđene na terenu parničnog postupka, ali one u konačnoj verziji zakona nisu prihvaćene.

⁴⁸⁾ Poznato je da porodične scene koje redovno prate neuspešan brak, i koje se, po pravilu, odigravaju pred decom, u njihovom prisustvu, međusobna maltretiranja, svađe i fizičko obračunavanje, utiču na decu i njihovo duševno stanje i zdravlje više nego na same akttere, te se zato i kaže da je dobar razvod bolji nego loš brak.

⁴⁹⁾ U brakorazvodnom postupku, kad postupak za mirenje sprovede sudovi, ročište za mirenje, pored posredovanja u cilju mirenja i očuvanja braka, služi i za donošenje raznih privremenih mera, po predlogu ili po službenoj dužnosti, u korist maloletne dece. Ako nema izgleda da do mirenja dođe, onda je neophodno da se odluči o smeštaju ili alimentiranju dece (iako se to u praksi često ne dešava). U PZ je predviđena obaveza organa starateljstva da nastoji da se bračni drugovi sporazumeju o zaštiti dece, a ako se o tome ne sporazumevaju, organ starateljstva može da predloži parničnom sudu, kod koga je pokrenuta brakorazvodna parnica, da izda privremenu meru. Međutim, interesi bračnog druga ne mogu da budu odmah zaštićeni jer organ starateljstva ne može na ročištu za mirenje da izda privremenu meru radi alimentiranja neobezbeđenog bračnog druga kao što to može parnični sud.

Organ starateljstva je dužan da u roku od dva meseca sprovede postupak za pokušaj mirenja, dostavlja sudu zapisnik o toku i rezultatima postupka za pokušaj mirenja (čl. 65. st. 3. PZ).

U zakonu nije ništa predviđeno o tome kako će postupiti sud kad u roku od dva meseca ne bude obavešten o rezultatu postupka za pokušaj mirenja bračnih drugova. Postavlja se pitanje da li će odmah zakazati ročište za glavnu raspravu ili će zatražiti od organa starateljstva da mu dostavi obaveštenje o rezultatu postupka za mirenje da bi mogao da odluči o tome koju narednu parničnu radnju treba da preduzme.

39. Izostanak sa ročišta za pokušaj mirenja pred organom starateljstva nema nikakvih procesnopravnih posledica. (čl. 63. st. 2. PZ). Ako jedan ili oba bračna druga, iako su uredno pozvani, izostanu sa ročišta za pokušaj mirenja, smatra se da mirenje nije uspelo. Očigledno je da odsustvo posledica koje bi se vezale za nedolazak bračnih drugova na ovo ročište, pretvara ovu instituciju, kojoj su namenjeni značajni zadaci, u puku formalnost i dovodi u pitanje realizaciju ciljeva kojima je ova institucija namenjena, i praktičnih i pravno-političkih. S druge strane, ovakvo rešenje ima i neko svoje opravdanje u tome što zakonodavac nije hteo da prisiljava bračne drugove da se mire jer prisiljavanje na mirenje nije u skladu sa samom idejom mirenja, s jedne strane, a s druge strane, time se postiže i ubrzanje postupka, jer sud odmah nastavlja postupak. U čl. 72. st. 2. PZ izričito je predviđena dužnost suda da u toku celog postupka nastoji da dođe do izmirenja bračnih drugova⁵¹⁾ jer time što se vodi poseban postupak za pokušaj mirenja, sud nije oslobođen dužnosti da pokuša da pomiri bračne drugove.

40. U vreme kad je bio aktuelan rad na kodifikaciji porodičnog prava u okvirima federacije, u literaturi je ukazivano da postupak predviđen odredbama ZP ne može da ostvari zadatke kojima je namenjen, da je bez praktične svrhe, da je neadekvatna forma za saniranje poremećenih bračnih odnosa, i da su same zakonske odredbe, posebno izostanak posledica za nedolazak bračnih drugova na ročište za mirenje, dovelo do toga da se ročište za mirenje pretvorilo u puku formalnost. Iako empirijska istraživanja nisu vršena, do ovakvih zaključaka se dolazilo posrednim putem. Mada sudska statistika ne pruža tačne podatke o rezultatima ovog ročišta, iz stalnog broja parničnih predmeta u brakorazvodnim stvarima, koje registruje statistika, pored zaključka o porastu broja razvoda, može se zaključiti i o tome koliko su sudovi bili uspešni u pokušaju da pomire bračne drugove.

Porodični zakon je zadržao institut mirenja u okviru brakorazvodnog postupka ali su, upravo kod ovog instituta izvršene i određene promene u odnosu na dotadašnji procesni sistem. Suština zakonodavne promene na polju brakorazvodne procedure je i u tome što je izmenjena

⁵⁰⁾ Interesantno je da je u Prednacrtu PZ (čl. 58) bilo predviđeno da organ starateljstva svakom bračnom drugu izdaje primerak zapisnika, čija sadržina nije bila precizno određena. Prepis zapisnika je trebalo da posluži tužiocu odn. predlagaču kao dokaz da je bio pokrenut i sproveden postupak mirenja.

⁵¹⁾ U postupku za razvod braka SR Nemačke sud treba da zastane sa postupkom uvek kad je to u interesu mirnog rešenja brakorazvodnog spora, uvek kad postoji mogućnost da se bračni drugovi pomire. Videti: Nikisch, A. — Zivilprozessrecht, Tübingen, 1952, str. 564.

konceptija i fizionomija postupka za pokušaj mirenja, određen nov organ za sprovođenje postupka i propisan poseban postupak za pokušaj mirenja.

Postupak za mirenje je obavezna faza u okviru postupka za razvod braka, svejedno da li postupak pokrenut tužbom ili zajedničkim predlogom bračnih drugova koji imaju decu kojoj je neophodno roditeljsko staranje. Novina je u tome što se postupak više ne sprovodi pred sudom, nego pred organom starateljstva, po posebnom postupku koji nije parnični postupak. Umesto ročišta za mirenje u okviru sudske institucije i po pravilima parnične procedure, sprovodi se poseban postupak prilagođen učesnicima u postupku i cilju kome je namenjen. Propisivanjem posebnog postupka za mirenje, samom mirenju, kao institutu koji služi održanju braka i mirnom rešenju brakorazvodnog spora onih bračnih drugova koji imaju decu, pridaje se poseban značaj. Istovremeno, time se realizuje i ideja o posebnoj zaštiti prorodice, te je ona, na terenu procesnog prava, dobila svoj poseban procesni izraz i kroz postupak mirenja.

Angažovanjem stručnih službi, koja u okviru brakorazvodnog postupka sprovodi postupak mirenja, mirenju treba da da nov karakter ali istovremeno, donosi i neke novine u odnosu na ulogu suda i njegov zadatak. Prenošanjem institucije mirenja na nesudske organe, sudu je ostavljena klasična uloga koju ima u parnici i u redovnom postupku i u drugim posebnim parničnim postupcima — uloga organa koje isključivo sud kad postoji potreba za takvom delatnošću, te je tako lišen jedne specifične uloge koji je imao samo u brakorazvodnom postupku, bez obzira što mu je izričito naloženo da posreduje radi mirenja u toku čitavog brakorazvodnog postupka, jer je time samo naročito naglašena ona uloga koju on ima i u drugim parnicama — uloga posrednika radi mirnog rešavanja spora, uloga koja je sastavni deo i pratilac vršenja sudske funkcije.⁵²⁾ Zato se ne mogu složiti sa prof. Stevanovom⁵³⁾ koji smatra da »ova orijentacija može biti prekinuta od tradicionalne uloge suda«. Iščezavanjem »ročišta za mirenje« iz postupka pred sudom ukinuta su, doduše, samo neka pravila posebne parnične procedure po kojima se ovaj parnični postupak znatno razlikovao od ostalih parničnih postupaka, ali je tradicionalna uloga suda ostala neizmenjena — sud je i dalje nepristrasni treći koji rešava brakorazvodni spor i pruža traženu pravnu zaštitu.

41. Postojanje posebnog postupka za mirenje, koji se, u okviru brakorazvodnog postupka obavlja van sudskog postupka, nameće pitanje o njegovoj pravnoj prirodi i odnosu prema sudskom postupku.

Postupak za mirenje je sastavni deo brakorazvodne procedure, bez obzira što se sprovodi pred nesudskim organom i po pravilima procedure koja nije ni sudska ni parnična.

Inicijativu za sprovođenje postupka za mirenje ima sud koji po službenoj dužnosti odlučuje da li će se sprovesti postupak za mirenje

⁵²⁾ Čalija, B. — op. cit. str. 31.

⁵³⁾ Stevanov, M. — Engelsova vizija porodice i kodeksi socijalističkih zemalja, Zbornik društvenih nauka, Matica Srpska, 56/71, str. 95.

ili neće i dostavlja primerak tužbe odn. zajedničkog predloga organu starateljstva. Sam postupak mirenja je prenet na druge organe. Međutim, sudbina parničnog postupka u brakorazvodnom postupku zavisi od rezultata mirenja: ako mirenje uspe, parnični postupak se obustavlja. U protivnom, ispunjeni su uslovi da se parnični postupak nastavi. To samo ukazuje da je postupak mirenja deo brakorazvodnog postupka i da sud nije više jedini organ koji učestvuje u postupku.

42. U prelaznim i završnim odredbama PZ odloženo je, kao i u SR Sloveniji, sprovođenje propisa o postupku za mirenje do 31. 12. 1981. g., pošto organi kojima je stavljeno u nadležnost sprovođenje ovog postupka nisu još uvek kadrovski i stručno osposobljeni. Pošto je primena ovih odredaba odložena, za ovo vreme sudovi će primenjavati odredbe starog ZPP koje se odnose na ročište za mirenje.

VI. Glavna rasprava

43. U pogledu toka same brakorazvodne parnice po Porodičnom zakonu nema nekih većih novina u odnosu na pravila iz starog ZPP. Ako zakonom nije drukčije određeno, u postupku se primenjuju odredbe ZPP.

Javnost je isključena po samom zakonu (čl. 71. PZ).

U toku postupka, na glavnoj raspravi, dolazi do pune primene načelo materijalne istine. Po čl. 72. st. 1. PZ, sud je dužan da utvrđuje i one činjenice koje među strankama nisu sporne, ako stranka na njima zasniva svoj zahtev. Sud po službenoj dužnosti proverava istinitost činjeničnih navoda stranaka a odluku može da zasnuje samo na činjeničnoj podlozi formiranoj u toku glavne rasprave. Isključena je mogućnost da se donese presuda zbog izostanka ili presuda na osnovu priznanja (čl. 73. PZ).

U postupku po zahtevu za sporazumni razvod braka sud ne može utvrđivati činjenice koje su motivisale bračne drugove da zatraže razvod braka (čl. 72. st. 1. PZ).

44. U toku postupka sud može da određuje privremene mere radi davanja izdržavanja maloletnoj deci i za njihov smeštaj (čl. 77. st. 1. PZ). Ove mere sud određuje po službenoj dužnosti. Pored toga, izdavanje privremenih mera može da predloži i bračni drug (čl. 77. st. 2. PZ). Žalba protiv rešenja o određivanju privremenih mera ne zadržava izvršenje rešenja (čl. 77. st. 3. PZ).

45. Kad se u toku brakorazvodnog postupka rešava o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju dece, u postupku učestvuje i organ starateljstva radi zaštite interesa dece. Zbog toga je sud dužan da ga poziva na sva ročišta i da mu dostavlja sve odluke donesene u ovom postupku. Organ starateljstva je ovlašćen da stavlja predlog o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju dece, a ovlašćen je da u granicama tog predloga iznosi i činjenice koje stranke nisu navele i da predlaže da se izvedu potrebni dokazi kao i da preduzima druge parnične radnje (čl. 76. PZ).

Na zahtev suda, organ starateljstva je dužan da pribavi i sve podatke koji su od značaja za donošenje odluke o izdržavanju (čl. 262. PZ).

46. Postupak kod prvostepenog suda završava se donošenjem prvostepene presude kojom se brak razvodi ili odbija zahtev za razvod braka. Pored odluke o razvodu braka, presuda može da sadrži i odluku u pogledu zaštite, vaspitanja i izdržavanja dece, odluku o izdržavanju bračnog druga i odluku o troškovima postupka, o kojima sud odlučuje po slobodnoj oceni, vodeći računa o razlozima pravičnosti.

VII. Pravni lekovi

47. U pogledu pravnih lekova Porodični zakon sadrži samo dve odredbe.

Jedna odredba se odnosi na žalbu protiv presude kojom se brak razvodi na osnovu sporazuma bračnih drugova. Ova presuda može se pobijati zbog bitnih povreda odredaba ZPP⁵⁴), zbog toga što je pristanak na razvod braka na osnovu sporazuma dat u zabludi, pod uticajem sile ili prevare i ako za donošenje ove presude nije bilo uslova određenih zakonom (čl. 78. PZ).

48. U pogledu vanrednih pravnih lekova koji dolaze u obzir da budu uloženi protiv presuda donetih u brakorazvodnom postupku, zakon je propisao specifično ograničenje koje su poznavala i pravila ranije brakorazvodne procedure. Brak prestaje razvodom kad odluka suda kojom se brak razvodi (odluka o razvodu) postane pravosnažna (čl. 47. st. 3. PZ), a vanredni pravni lekovi su lekovi koji se ulažu protiv pravosnažnih odluka. Zato je i zakon propisao posebna pravila koja se odnose na vanredne pravne lekove.

Ako je presuda kojom se brak razvodi postala pravosnažna, ne može se u postupku po vanrednim pravnim lekovima (revizija, zahtev za zaštitu zakonitosti⁵⁵) predloga za ponavljanje postupka, izmeniti u delu o prestanku braka bez obzira da li je koja od stranaka zaključila novi brak.

Međutim, novinu predstavlja to što je zakonom predviđeno posebno ograničenje kad je u pitanju jedan specifičan pravni lek — predlog za povraćaj u pređašnje stanje. ZPP iz 1956. g. nije predviđao izričitu zabranu ovog pravnog leka koji može da se koristi da bi se ispravile posledice propuštanja zbog kojih je došlo do pravosnažnosti presude. Pošto je momentom nastupanja pravosnažnosti presuda kojom se brak razvodi, kao pravopreinačavna presuda, proizvela dejstvo i brak prestao, više nije moguće da se ova presuda izmeni. To praktično znači da se protiv ovakve presude (presude kojom se brak razvodi) ne

⁵⁴) I u ovom zakonskom tekstu upotrebljen je izraz »bitna povreda odredaba parničnog postupka« za koji je u literaturi ukazano da nije adekvatan: povreda ne može biti bitna ili nebitna, jer je suština povrede u tome što nije primenjen ili je pogrešno primenjen zakon; povreda može da ima samo veći ili manji značaj po oceni zakonodavca. Videti: Marković, M. — Građansko procesno pravo, sv. 2, 1977, str. 430.

⁵⁵) U obzir dolazi samo zahtev za zaštitu zakonitosti republičkog javnog tužioca. Savezni javni tužilac ne bi mogao da uloži ovaj pravni lek zbog povreda ZPP iako je to savezni zakon jer se odluka u brakorazvodnom postupku zasniva na primeni republičkog zakona.

može izjaviti pravni lek niti se može predložiti njeno ukidaje. A kad to nije moguće, onda nije ni potrebno da se ovaj pravni lek ulaže.

Ako se radi o presudi kojom je odbijen zahtev za razvod braka, mogu se ulagati svi vanredni pravni lekovi koji se mogu koristiti kad je u pitanju odluka o brakorazvodnoj parnici, pod uslovima koje ZPP predviđa za te pravne lekove. U tom slučaju, pošto nikakva pravna promena nije izazvana i brak još uvek postoji, ima mesta eventualnoj izmeni nezakonite pravnosnažne odluke u postupku po pravnim lekovima pod uslovom da se utvrdi osnovanost uloženog pravnog leka.

III

49. Promene koje su izvršene na terenu materijalnog bračnog prava izazvale su, nužno, i određene promene u procesnom pravu. Novo porodično zakonodavstvo sadrži najvećim delom rešenja koja su ranije postojala u bivšem saveznom bračnom zakonodavstvu, ali su normirani i neki novi instituti. To je istovremeno i razlog koji objašnjava i promene u procesnom pravu u pogledu brakorazvodnog postupka. Pravila postupka i dalje sadržajno odgovaraju osnovnim karakteristikama materijalnopravnih odnosa čijoj zaštiti treba da služe.

Propisivanjem posebnih pravila postupka u PZ, zakonodavac je samo dogradio sistem do tada postojeće pravne zaštite i time izvršio »adaptaciju« postojeće zgrade posebne parnične procedure. Nova zakonodavna rešenja u bračnom pravu uslovia su i zahtevala pronalaženje novih procesnih instrumenata u postupku zaštite bračnih prava. Specifičnost republičkog zakonodavstva o braku i ciljevi koje je zakonodavac želeo da ostvari u postupku zaštite bračnih prava zahtevali su da se procesna metoda, iz dotada važećeg ZPP, prilagodi posebnim zahtevima za pružanje pravne zaštite.

50. Kvantitativno poređenje teksta starog, saveznog postupka i novog, republičkog postupka za razvod braka pokazuje da se broj odredaba kojima je regulisan postupak za razvod braka znatno povećao. Povećanje broja procesnih odredaba u odnosu na raniji postupak izazvalo je, pre svega, povećanje broja odredaba o postupku mirenja, koji je dosta detaljno uređen. Uvedene su nove institucije, te je određeni broj novih odredaba posledica činjenice da su normirani sasvim novi modeli brakorazvodne procedure, pored tradicionalnog brakorazvodnog postupka. Osim toga, zakonodavac je i u tradicionalnom postupku izvršio izvesne izmene jer je normirao i neke situacije koje su izazivale dileme u praksi i različito postupanje sudova.

51. Evolucija brakorazvodnog prava uslovia je određene promene i u brakorazvodnoj proceduri. Nova procesna pravila su u skladu sa promenama u materijalnom bračnom pravu i sa principima našeg procesnog prava.

Ideja o transformaciji parnične brakorazvodne procedure u tip posebnog porodičnog postupka počela je da se realizuje propisivanjem posebnog postupka za mirenje i omogućavanjem da i organ starateljstva, pored suda, učestvuje u postupku za razvod braka. U skladu sa prirodom vrstom prava koja se u postupku za razvod braka štiti i realizuje, pos-

tupak još uvek vode redovni sudovi, koji su po oceni zakonodavca za sada najosposobljeniji državni organ za pružanje pravne zaštite. I ideja o humanizaciji brakorazvodne procedure i podruštvljavanju sudske funkcije postepeno se i sa različitim intenzitetom počinju da realizuju. Međutim, iako je u novom brakorazvodnom postupku SRBiH uložen znatan napor da se prakorazvodna procedura poboljša, da odnosi bračnih drugova kroz postupak dobiju, kad je to moguće, što adekvatniji tretman, da se procesnim metodama omogući da stranke svoje bračne probleme rešavaju sporazumno i bez mržnje, određeni zakonodavni proputi dovode u pitanje njihovu stvarnu realizaciju jer od volje bračnih drugova zavisi da li će se ostvariti ove ideje u praksi.

U postupku je u znatnoj meri realizovana i ideja o posebnoj zaštiti dece i brizi o njima u toku brakorazvodnog postupka. Ova ideja je konkretizovana na različite načine i različitim procesnim sredstvima.

55. Odredbe o brakorazvodnoj proceduri iz PZ počele se tek da se primenjuju. Praksa tek treba da verifikuje ova zakonodavna rešenja i tek kad se bude raspolagalo iskustvom koje se stekne u procesu primene ove posebne parnične procedure, tek posle praktične provere i brakorazvodnog režima i postupka za razvod braka, moći će da se da njihova ocena a samim tim i da se sugeriraju eventualne izmene.

Dr GORDANA STANKOVIĆ
professeur agrégé

LA PROCÉDURE POUR LE DIVORCE DANS LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE BOSNIE-HERZEGOVINE

R é s u m é

Dans ce travail l'auteur analyse les dispositions relatives à la procédure pour le divorce de la Loi familiale de la République Socialiste de Bosnie-Herzégovine de 1979.

Après avoir étudié à fond et exposé l'anatomie de la procédure du divorce dans la République Socialiste de Bosnie-Herzégovine et analysé les institutions relatives au proces caractéristiques pour cette procédure judiciaire particulière, l'auteur a tiré la conclusion que les nouvelles règles de la procédure judiciaire de la Loi familiale sont, d'une part, le résultat des changements dans le droit de mariage matériel et, d'autre part, le résultat des buts juridico-techniques et juridico-politiques déterminés que le législateur tâche de réaliser dans les rapports sociaux par le moyen de la procédure.

L'analyse effectuée des dispositions relatives à la procédure de divorce dans la RS de Bosnie-Herzégovine fait ressortir, selon l'opinion de l'auteur, que les règles de la procédure pour le divorce dans cette République diffèrent par toute une série de prescriptions non seulement de la Loi relative à la procédure judiciaire de 1956, par laquelle auparavant la procédure de divorce a été réglée de manière uniforme et qui a servi de modèle à l'occasion de la formation de cette procédure judiciaire spéciale, mais aussi des procédures relatives au divorce des autres républiques fédérées et provinces autonomes. Malgré les différences déterminées, les nouvelles règles de la procédure relative au divorce contiennent un certain nombre d'institutions traditionnelles vérifiées par la pratique, et puis l'auteur explique la présence des normes traditionnelles dans une nouvelle procédure judiciaire spéciale.

Après un aperçu critique des défauts dans la prescription des lois, l'auteur constate qu'en Bosnie-Herzégovine ont commencé à se réaliser les idées relatives à la transformation de la procédure judiciaire en type procédure judiciaire particulière, les idées relatives à l'humanisation de la procédure relative au divorce et les idées relatives à la fonction judiciaire.

